

Hướng dẫn học sinh thực hành trong dạy học các chủ đề Lịch sử Việt Nam ở lớp 10

Vũ Đông Hải*

* Giáo viên Trường THPT Chuyên Hà Nội – Amsterdam

Received: 22/2/2024; Accepted: 2/3/2024; Published: 20/3/2024

Abstract: To realize new educational goals in the direction of developing students' abilities and qualities, promoting practical teaching of History is extremely necessary. Practical teaching of Vietnamese history topics for grade 10 according to the 2018 curriculum (revised and supplemented in 2022) is a way to consolidate and deepen knowledge, form qualities and develop students' abilities, especially their ability. Ability to apply knowledge and skills into practice. Although practicing Vietnamese history topics plays an important role, when the 2022 General Education Program was first issued, implementing history practice hours still faces many difficulties on both the part of the student and the student. teachers and learners, due to not being fully equipped with historical practice methods. The author's article will propose "Measures to guide students in practice in teaching Vietnamese History topics in grade 10 (according to the 2022 program) to improve the quality of practical teaching of History in High school meets the requirements of the current new educational program.

Keywords: Measures, practices, students

1. Đặt vấn đề

Trong Chương trình giáo dục phổ thông 2018 (sửa đổi, bổ sung với môn Lịch sử năm 2022), mục tiêu giáo dục được cụ thể hóa thông qua nội dung, hình thức, phương pháp tiến hành mà cốt lõi là nhằm phát triển năng lực và phẩm chất của học sinh. Những phẩm chất và năng lực hướng tới trong chương trình môn Lịch sử nhấn mạnh vào khả năng tích cực, chủ động trong học tập để lĩnh hội tri thức của học sinh, biết vận dụng tri thức đó vào hành động cụ thể và áp dụng vào thực tiễn cuộc sống.

Quá trình giáo dục luôn đi từ lý thuyết đến thực hành, trong đó lý thuyết là cơ sở của thực hành. Hoạt động học tập nhằm lĩnh hội tri thức đóng vai trò nền tảng giúp học sinh trang bị đầy đủ kiến thức và kỹ năng. Tuy nhiên nếu chỉ dừng lại ở đó, người học sẽ chỉ hiểu biết một cách lý thuyết. Đó sẽ là một thiếu sót lớn bởi lẽ mục tiêu cuối cùng của giáo dục là khả năng hành động, mỗi cá thể sẽ phải phát huy năng lực riêng của mình để sống, lao động và không ngừng học tập suốt đời để tự hoàn thiện bản thân.

Để thực hiện mục tiêu giáo dục mới theo hướng phát triển năng lực và phẩm chất của học sinh, việc đẩy mạnh dạy học thực hành Lịch sử là điều vô cùng cần thiết. Dạy học thực hành các chủ đề lịch sử Việt Nam lớp 10 theo chương trình 2018 (sửa đổi, bổ sung 2022) là cách củng cố và khắc sâu kiến thức, hình thành phẩm chất và phát triển năng lực cho học sinh nhất là khả năng vận dụng kiến thức và kỹ năng vào

thực tiễn. Mặc dù thực hành các chủ đề lịch sử Việt Nam có vai trò quan trọng, nhưng khi Chương trình giáo dục phổ thông năm 2022 mới được ban hành, việc thực hiện những giờ thực hành lịch sử còn gặp nhiều khó khăn ở cả phía người dạy và người học, do chưa được trang bị đầy đủ về phương pháp thực hành lịch sử. Bài viết của tác giả sẽ đề xuất "Các biện pháp hướng dẫn học sinh thực hành trong dạy học các chủ đề Lịch sử Việt Nam ở lớp 10 (theo chương trình 2022) nhằm nâng cao chất lượng dạy học thực hành môn Lịch sử ở THPT đáp ứng theo yêu cầu của chương trình giáo dục mới hiện nay.

2. Các biện pháp hướng dẫn học sinh thực hành trong dạy học các chủ đề Lịch sử Việt Nam ở lớp 10 theo chương trình 2022

2.1. Xác định thái độ đúng đắn và tạo hứng thú cho học sinh đối với hoạt động thực hành Lịch sử

Có nhiều cách để xác định thái độ đúng đắn cho học sinh với thực hành Lịch sử:

Giúp HS hiểu rõ mục đích của hoạt động thực hành Lịch sử, nghĩa là chỉ rõ kết quả cuối cùng hoạt động thực hành cần đạt là gì. Khi biết trước kết quả sẽ đạt được của hoạt động, HS sẽ thấy trước được ích lợi thu được khi tham gia hoạt động thực hành. Điều đó sẽ tạo động cơ đúng đắn thúc đẩy HS tham gia hoạt động một cách chủ động, tự tin.

Bên cạnh đó, GV cần phải làm cho HS nhận thức được thực hành là nhiệm vụ bắt buộc. Thực hành là một khâu quan trọng trong quá trình giáo dục nhằm

thực hiện mục tiêu giáo dục. Tuy nhiên, do chưa ý thức được vai trò và tác dụng của nó đối với học tập nên HS thường có tâm lý coi nhẹ, bỏ qua. Để giúp HS có thái độ đúng đắn với thực hành thì GV cần thiết phải giúp HS biết đây là hoạt động bắt buộc, giống như các hoạt động GD khác, được kiểm tra đánh giá để ghi nhận năng lực học tập của các em.

Xác định thái độ đúng đắn với hoạt động thực hành là nhiệm vụ của người GV để giáo dục tư tưởng, tình cảm, thái độ, hình thành nhân cách của HS. Đồng thời việc làm này sẽ giúp ích cho quá trình thực hành được diễn ra nghiêm túc, mang lại hiệu quả. Không chỉ xác định thái độ đúng đắn của HS đối với dạy học thực hành mà GV còn cần phải tạo hứng thú học tập cho HS.

Trong thực hành Lịch sử, để gây hứng thú cho HS có thể có những cách khác nhau:

Tạo sự thích thú của HS đối với các hoạt động thực hành Lịch sử. Cách đơn giản nhất để tạo sự thích thú thường là GV gây ấn tượng, thu hút sự chú ý của HS bằng cách chỉ cho HS thấy được những điểm độc đáo nhất, hấp dẫn nhất của mỗi hoạt động thực hành. Biện pháp thường được sử dụng để tạo hứng thú cho HS hiện nay là GV tạo ra những tình huống có vấn đề, làm nảy sinh mâu thuẫn mới giữa cái đã biết và chưa biết về một đối tượng nào đó, từ đó HS có nhu cầu cấp thiết muốn đi tìm hiểu, muốn bắt tay vào thực hành để làm rõ cái chưa biết. HS sẽ tìm tòi say mê và bị cuốn hút vào chính đối tượng đó. GV thường tạo tình huống qua hoạt động khởi động vào đầu giờ để định hướng mục tiêu và tạo hứng thú cho HS trong toàn bộ giờ học.

2.2. Hướng dẫn học sinh nắm vững về phương pháp thực hành Lịch sử

Muốn thực hiện được hoạt động thực hành Lịch sử thì việc vô cùng quan trọng là phải trang bị cho học sinh những hiểu biết cơ bản về phương pháp thực hành bộ môn. GV cần phải trang bị cho học sinh biết về những hình thức thực hành Lịch sử, lựa chọn hình thức thực hành phù hợp, cách thực hiện và tác dụng của các hoạt động thực hành với quá trình nhận thức Lịch sử... Phương pháp thực hành Lịch sử là một trong ba thành phần cấu thành năng lực thực hành.

Đầu tiên, cần phải giúp học sinh có thể hiểu biết về tình huống có thể sử dụng các hoạt động thực hành Lịch sử. Thực hành Lịch sử tồn tại song song với quá trình dạy học Lịch sử và nó có thể thực hiện ở bất cứ khâu học tập nào của HS. Trong giờ học thực hành Lịch sử của mỗi chủ đề, chuyên đề, có rất

nhều phương pháp thực hành có thể lựa chọn. Tuy nhiên, muốn sử dụng sao cho hợp lý phải căn cứ vào đặc trưng kiến thức, yêu cầu của nhiệm vụ học tập để quyết định khi nào thì cần thực hành, lựa chọn hoạt động thực hành nào.

Bồi dưỡng, hướng dẫn học sinh nắm vững về phương pháp thực hành Lịch sử còn là giúp HS phải biết được đặc trưng của từng hoạt động thực hành. Mỗi một hoạt động thực hành đều có những đặc trưng nổi bật khác nhau, dựa vào đó làm cơ sở để lựa chọn loại hoạt động phù hợp với kiến thức thực hành.

Đặc trưng nổi bật của một số hoạt động thực hành Lịch sử thường hay được sử dụng như sau: Đặc trưng nổi bật của bản đồ, lược đồ Lịch sử là thể hiện địa danh Lịch sử, phạm vi lãnh thổ nơi diễn ra sự kiện. Nó phù hợp cho việc trình bày diễn biến các sự kiện Lịch sử xảy ra trên các địa danh đó. Đặc trưng của biểu đồ, đồ thị Lịch sử thể hiện cho sự phát triển của các con số. Nó thường được sử dụng khi so sánh những số liệu khác nhau của một hay nhiều đối tượng.

Sơ đồ Lịch sử lại khác, nó thể hiện sự vận động hay đặc điểm của sự kiện, hiện tượng và nó thường được dùng để minh họa hoặc cụ thể hóa một sự kiện, hiện tượng Lịch sử. Mô hình, tranh, ảnh, tư liệu Lịch sử là những minh chứng sinh động, chân thực về những gì đã diễn ra trong quá khứ. Nó được sử dụng để minh họa hay tái hiện một vấn đề Lịch sử nào đó. Mạng Internet có thể cung cấp nguồn thông tin vô tận, phong phú và hết sức nhanh chóng. Cần biết ứng dụng công nghệ thông tin để khai thác những gì cần thiết phục vụ cho học tập.

Đặc điểm của dạy học dự án là gắn lý thuyết với thực hành, kết nối học tập trong nhà trường với môi trường xã hội. Dạy học dự án giúp nâng cao hứng thú học tập, nâng cao trách nhiệm, tinh thần tự chủ, sáng tạo và phát triển khả năng giải quyết vấn đề cho HS. Bên cạnh đó, hình thức này còn có nhiều ưu điểm khác: giúp HS biết khai thác tư liệu, thông tin một cách có hiệu quả, tăng cường hợp tác để tìm ra cách giải quyết vấn đề lớn có tính phức hợp, quan trọng trong học tập.

Thực hành theo dự án cần qua những giai đoạn và điều kiện thực hiện như sau:

Giai đoạn 1: Lập kế hoạch dự án.

Giai đoạn 2: Thực hiện dự án.

Giai đoạn 3: Tổng hợp kết quả

2.3. Hướng dẫn học sinh rèn luyện các kỹ năng thực hành Lịch sử

Một số kỹ năng được sử dụng để học sinh rèn luyện trong môn thực hành Lịch sử như sau:

2.3.1. Kỹ năng lập niên biểu

Niên biểu là hình thức thường hay được sử dụng trong dạy học Lịch sử. Đó là một hình thức hệ thống hoá những sự kiện quan trọng theo trình tự thời gian. Có nhiều dạng niên biểu, bên cạnh niên biểu so sánh còn có hai loại niên biểu khác hay được sử dụng khi dạy học Lịch sử là niên biểu tổng hợp và niên biểu chuyên đề.

Khi lập niên biểu, cần hướng dẫn HS thực hiện các bước sau:

Bước đầu tiên là thiết kế dạng niên biểu. HS biết kẻ các cột ngang cùng các cột dọc khi lập niên biểu. Số lượng cột và cách ghi phụ thuộc vào nội dung các vấn đề Lịch sử hoặc mục đích trình bày của HS. Đầu mỗi cột dọc là một tiêu đề. Nội dung của các cột ngang thường được trình bày theo thứ tự thời gian, phù hợp với tiêu đề ghi ở đầu cột dọc.

Kiến thức viết trong niên biểu cần phải có sự chọn lọc. Đó là các sự kiện hay các ý cơ bản của sự kiện, phù hợp nội dung tiêu đề. Câu, từ viết trong niên biểu phải ngắn gọn, rõ ràng.

2.3.2. Kỹ năng vẽ sơ đồ, đồ thị

Sơ đồ, đồ thị Lịch sử là một dạng hình ảnh trực quan chứa đựng nội dung kiến thức một cách khái quát nhất. Thay cho những trang sách, nhiều chữ, sơ đồ, đồ thị chỉ thể hiện kiến thức một cách tóm tắt bằng những câu, từ ngắn gọn, gọi lên nội dung của đối tượng.

Hướng dẫn HS vẽ sơ đồ, các bước cũng gần giống như kỹ năng lập niên biểu. Trước hết HS phải thiết kế dạng sơ đồ: sơ đồ hình nhện, hình cây, hình xương cá,... các thông tin được đóng khung hình vuông, “hình chữ nhật, hình tròn,... và dùng những mũi tên hay đoạn thẳng nối các hình lại với nhau để biểu thị mối quan hệ lôgic của các yếu tố hay sự kiện. Sau đó lựa chọn từ ngữ ngắn gọn, súc tích nhưng hàm ý chứa nhiều thông tin nhất để đặt tên cho sơ đồ. Vẽ đồ thị trước tiên là vẽ trục tung và trục hoành. Tiếp theo là xác định những thông số ghi trên hai trục, kẻ đường vuông góc đi qua các điểm trên trục tung và trục hoành. Nối các điểm giao nhau giữa trục tung và trục hoành sẽ có được đồ thị về sự vận động của sự kiện, hiện tượng Lịch sử.

Hình thức vẽ sơ đồ, đồ thị trong dạy học thực hành Lịch sử có tác dụng rõ rệt trong việc nâng cao hiệu quả của dạy học Lịch sử. Nó giúp HS ghi nhớ một cách nhanh chóng và logic. Đây là cơ sở để nhận xét, đánh giá hiện tượng, vấn đề Lịch sử trong sự vận động và phát triển của nó.

2.3.3. Kỹ năng khai thác tư liệu kênh hình

Theo chức năng hoặc mục đích sử dụng, người ta thường chia kênh hình thành 4 loại:

- Loại minh họa để cụ thể hóa nội dung một sự kiện.

- Loại cung cấp thông tin (thường là tranh, ảnh tư liệu Lịch sử).

- Loại vừa cung cấp thông tin, vừa minh họa cho kênh chữ. Loại này có lời hướng dẫn cách khai thác và sử dụng thông tin.

- Loại dùng để rèn luyện kỹ năng thực hành, kiểm tra kiến thức thường kèm theo câu hỏi và hướng dẫn sử dụng.

2.3.4. Kỹ năng khai thác tư liệu kênh chữ

Tư liệu kênh chữ đóng vai trò rất quan trọng trong quá trình nghiên cứu, học tập kiến thức mới của HS. Nó là nguồn cung cấp kiến thức cơ bản một cách phong phú, đa dạng, đồng thời gợi mở để HS đi sâu tìm hiểu và nghiên cứu Lịch sử. Hướng dẫn HS khai thác tư liệu kênh chữ trong SGK cần lưu ý những điểm sau: Cần đọc kỹ tư liệu để xác định loại tư liệu; Cần ghi nhớ rằng kiến thức cơ bản được thể hiện ngay ở đề mục, dựa vào đề mục HS đọc phần chính trong SGK để tìm những ý chính, những nội dung cơ bản nhất phản ánh kiến thức mà đề mục đã nói đến.

3. Kết luận

Các chủ đề lịch sử Việt Nam trong Chương trình Lịch sử lớp 10 chiếm một vị trí quan trọng và cần thiết phải dành nhiều thời lượng cho thực hành Lịch sử. Khi dạy thực hành các chủ đề cần lưu ý, sự khác nhau giữa thực hành và dạy bài mới nằm ở chỗ, dạy thực hành nhằm mục đích củng cố kiến thức mà học sinh đã học nhưng không phải là dạy lại những kiến thức đó, mà là dùng hình thức thực hành để cụ thể hoá một số sự kiện, hiện tượng cơ bản, khắc sâu ấn tượng về sự kiện đó và kết nối kiến thức đó với cuộc sống thực tiễn. Khi tổ chức các bài dạy thực hành Lịch sử cần vận dụng linh hoạt các biện pháp hướng dẫn học sinh thực hành. Chỉ có như vậy, giáo viên mới có thể xác định đúng được phương pháp, thực hiện giờ thực hành đạt hiệu quả như mong muốn.

Tài liệu tham khảo

1. Bộ Giáo dục và Đào tạo (2018), *Chương trình giáo dục phổ thông môn Lịch sử*.

2. Đặng Công Lộng, Trần Đức Minh (1994), *“Thực hành bộ môn Lịch sử”*, Tạp chí nghiên cứu giáo dục, số 6.

3. Nguyễn Thị Thế Bình, Trương Trung Phương, Lê Thị Thu (2020), *“Hệ thống phương pháp dạy học lịch sử theo định hướng phát triển năng lực học sinh ở trường THPT”*, Tạp chí Khoa học trường ĐHSP Hà Nội, số 65, tập 4C.